

SA KÄSMU MEREMUUSEUM

JÄTKU UURING

Põhjaranniku paadiehitustraditsioonid

Vello Mäss • Aarne Vaik • Anti Kreem • Ave Paulus

© KÄSMU MEREMUUSEUM 2018

Oluline osa rannakultuurist on seotus merega, mereline elulaad ning paadiehitus. 2017 uuringu eesmärk oli kirjeldada põhjaranniku paadiehitustraditsioone – ajaloolisi tüüpe, paadiehitusvõtteid, 20.sajandi traditsiooni. Jätku uuringuga 2018 koguti veel alles olevaid ajaloomaterjale, pärimust ja kirjeldatakse Viru ranna paatide põhjal nende tegemiseks kasutatud käsitöövõtteid ja traditsioonilisi teadmisi. Viru ranna paadiehitustraditsioonide uuring on alusmaterjaliks täiendavateks uuringuteks ja põhjaranniku unikaalse paaditüübi - viislaiu - Eesti vaimse kultuuripärandi nimistusse kandmiseks. 2018 jätku uuring on andnud paadiehitusest huvitavat videomaterjali. Digiteeritud Harri Sandströmi paadiehituse film aastast 1998 -1999 ja Anti Kreemi poolt ehitatud viislaiu video ja palju muud huvitavat.

SISUKORD:

1. Sissejuhatus.
2. Harry Sandströmi paadiehitus - filmi ost ja monteerimine
3. 2017. uuringu jooniste alusel tehtud Viislaiu ehitus ja veeskamine 2018 a - film
4. Ajaloolise purjelaeva leid Peipsi põhjaranniku vetest.
5. Välitööde andmed Põhjaranniku paatidest siin- ja sealpool Soome lahte.
6. Lisa, Anne Kurepalu poolt kirjeldatud Erki Suonio 51 filmi

HARRY SANDSTRÖMI PAADIEHITUS - FILMI OST JA MONTEERIMINE

2018 aasta alguses lõpetatakse SA Käsmu Meremuuseumi poolt Erki Suonio poolt filmitud 51 filmi digitaalseerimine. Filmid on kultuuriloolise sisuga, filmitud Lahemaa Rahvusparki territooriumil 80-ndate lõpust 90-ndate lõpuni. Filmitud on nii rahvaütusi kui nt paadiehitust, intervjueritud on Lahemaa Rahvusparkis elanud pärimusekandjaid, ka kurtuuriinimesi. uuringu jaoks oli oluline leid H. Sandströmi paadiehitusest.

2013 Käsmu Meremuuseumi puupaadi restaureerimiskoolitusel veekõlblikuks tehtud Harry Sandströmi kalapaat

Digitaliseerimislepingu sisuks on, et SA Käsmu Meremuuseum digitaliseerib 51 Erki Suonio filmi, tutvub ja kirjeldab digitaliseeritud filmid, tellib lühikokkuvõtte sisu kirjeldamiseks Lahemaa ajalugu põhjalikult tuntvalt Anne Kurepalult. Kasutuslepe ostetakse 2018 mais, selleks, et kasutada 2017 uuringus mainitud Harri Sandströmi poolt ehitatud kaluripaadi ehitust kajastavat. Täna on sama alus restaureerituna ja mere-kõlbulise-na Käsmu meremuuseumis, Arne Vaik erakogus.

link kodulehel: <http://www.kasmu.ee/et/content/sandstr%C3%B6mi-kaluripaad-hsa-305>

Sandströmi kaluripurjeka restaureerimine 29.06.2013 koolituspäeval

Käsmu Meremuuseum tutvustab Erkki Suonio filmitud „Harry Sandströmi paat ja ehitus“ digiteeritud filmi, mis on erinevatelt filmikassettidelt klippidest kokku monteeritud videot. Kasutamiseks puupaadi ehitusuuringus. Filmi pikkus on 53 min. Õigused on kaitstud © Erkki Suonio

1) Film nr. 15

Aeg: 17.29 alates Kasipeal Karu peres, kus Harri Sandström (15.04.1921 – 03.01.2008) näitab oma ehitatavat paati. Jutt pole kuulda.

Harry Sandström seletab ressi vajalikkust ja mallide saamist.

2) Film nr. 23.

Algab Kasipeal Karu peres Harri Sandströmi juures. Harri hõõveldab laudu oma ehitatava paadi jaoks. Väike poiss punastes pükstes on Erik Hanschmidt Altja Paarma perest. Harri vestlus Erikuga. Teine poiss on Harri lapselaps Andres. Edasi Harri äitab mitmesuguseid etappe paadi ehitamisel.

Harri ressi seletamas

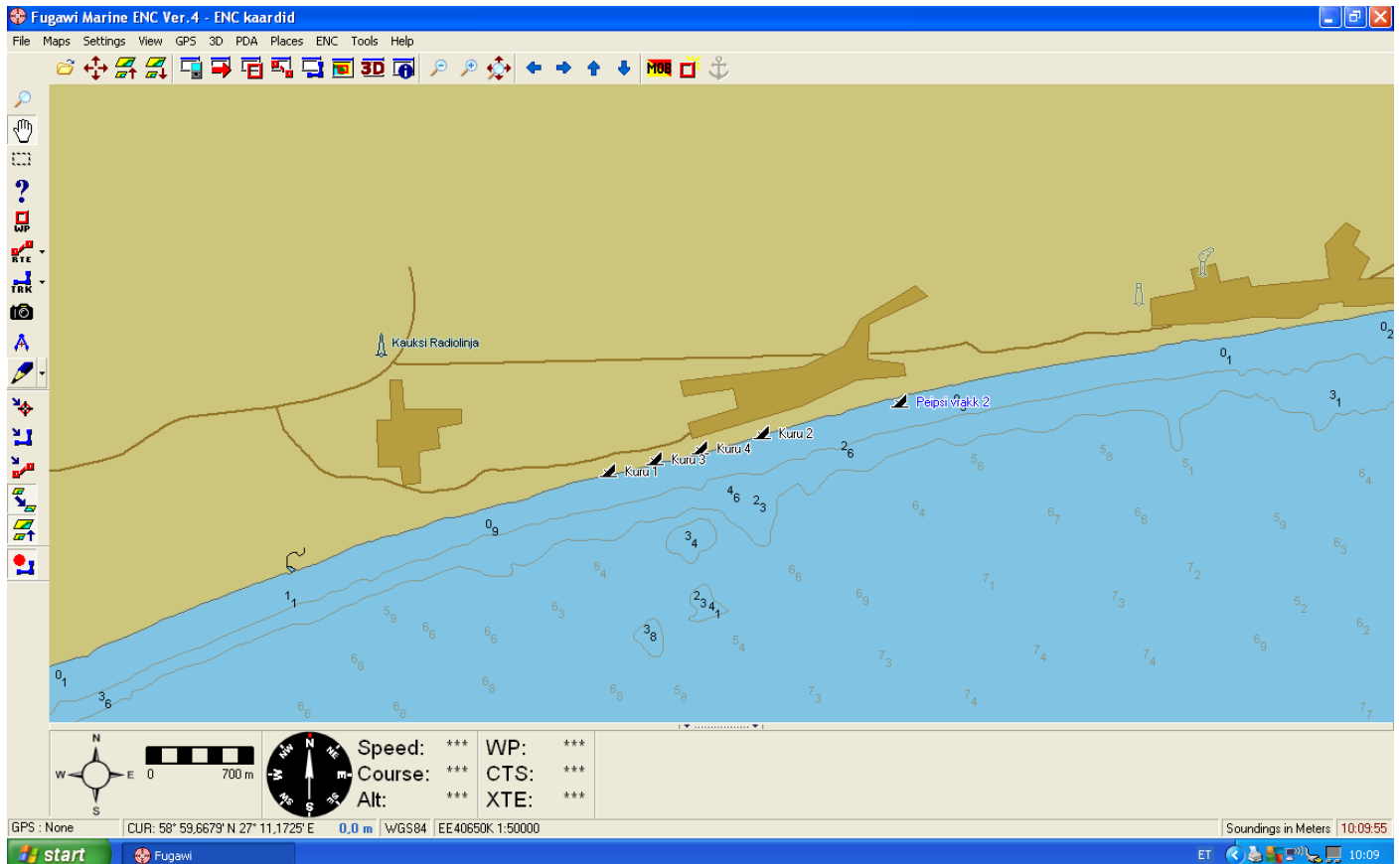
3) Film nr. 36. Aeg: 03.01 – 03.09. - Harri Sandströmi paat on valmis ja purjetab lahel.

4) Film nr 37. Aeg: 07.59 alates taas Kasispeal Karu peres Harri Sandströmi ehitusel oleva paadi juures, kus ta räägib, millised tööd veel vaja teha paadi lõplikuks valmimiseks. Seletab seda Erik Hanschmidtile. Oskussõnad rannakeeles: kana, veeger, kniid, purjed (priistang puri tuleb), prikkamise pügal (prikatakse aeruga paadi vööril), helmar (see tuleb ingliskeelsest sõnast helmsman -tüürimees, roolimees). Paadi lauad tavaliselt männipuust. Vanasti kui oli rohkem tammepuid, võibolla ka tammest. Kaared saarepuust ja tammest. Tullid kas saarest või tammest. Aerud kuusest või männist. Siit Rootsi oleks purjetanud heade ilmaoludega kuni 4 päeva. Video on uuringuosas avalik ja üleval <https://youtu.be/iF67uHz97f0>. „Paadiehituse lisauuring – muuseum“

AJALOOLISE PURJELAEVA LEID PEIPSI PÕHJARANNIKU VETEST

Eesti merearheoloogide poolt aastate vältel hoolikalt kogutud laevahukuinfo hulgas leidub tagasihoidlik sissekanne: **Peipsi vrakk 2**. Tundmatu väike vrakk Peipsi järve põhjakaldal ranna- lähedases vees. Näha aerofotol. Kontrollimata.

Fotol silmatud objekti võis vrakiks nimetada vaid teatud reservatsioonidega, nii vähe meenutas see liiva mattunud ümarate vormidega mügarik laeva, aga kahtlus jäi ja kontrolli vajadus sai kirja pandud. Läksid mõned aastad ning kontrollijaid ootav vrakk andis 2017. aasta hilissügisel endast ise märku. Info vahendajaks osutus järve põhjarannikul asuva Kuru küla ettevõtjast elanik Tõnis Rohtma. Tema meili aadressilt laekus allakirjutatud palve konsultatsiooniks, millega tegu ning valik fotosid rannal lebavaist pikkadest plankudest ja nende tagaplaanil rannalähedasse vette poole ratta sügavuselt sõitnud traktorist. Ilma kahtluseta oli plankude näol tegemist laevahukumaterjaliga. Fotode kaaskirjas teatas info vahendaja, et järve kõrge veetase ja tugev idatorm on mitmesse kohta küla randa toonud pikki planke ja kaarekujulisi kõverikke, mis tema hinnangul on pikki aegu järve põhjas liiva mattunuina lebanud, kuni hiljutised tormid need välja uhtunud ning allatuult asuvale rannale nelja kohta laiali laotanud.

Leidja teatas alljärgnevas meilis:

Need puitlaeva osad tulid kaldasse viimaste tormidega ja leidsin need täna hommikul ning ka täna õnnestus mul need järvest välja tõsta, et lained neid rohkem ei kahjustaks. Asukoht on Kuru küla, Alutaguse, Ida-Virumaa. Homme vaatame ka suunaga Alajõe poole, kas mõni tükk pole sinna randa tulnud. Palun aidake välja selgitada, millega võib tegu olla ja mis ajast antud laev pärit on? Ajaloohuviline leidja määras allakirjutanu palvel GPS -i abil leiukohtade koordinaadid ning tundes muret laevajäänuste säilimise pärast kutsus kohale muinsuskaitseja Maili Roio, kes vraki puidust analüüside tarbeks proovitükid võttis ja laevajäänuste transpordi Tartusse organiseeris.

Tõnis Rohtma palvel saatsin talle kaardi fragmendi Kuru küla rannaosast koos laevahukujäänuste leiukohtade

ja Peipsi vraki 2 aerofotolt nähtud asukohaga, kust suure tõenäosusega tema päästetud leiumaterjal pärinebki.

Kaldaleuhutud lodja küljeplangud. Foto Tõnis Rohtma

Lodja põhjakaare (floori) katke. Foto Tõnis Rohtma

Selgituseks saatsin talle alljärgneva meili:

Lp. härra Rohtma, saadan Teile fragmendi uurimislava elektronkaardist Peipsi põhjaranniku kohta. Näete seal Kuru küla randa kõigi kinnispunktidega, kust lodja jäänuseid leidsite. Punktist Kuru 2 ida pool 900 m kaugusel näete punkti Peipsi vrakk 2, kus kalda lähedal väga liiva mattunud laevajäänus asus. Aerofotol oli see nii väike ja silmatorkamatu, et mu vilunud silm selles raskustega vraki ära tundis. Kas seda seal veel praegugi näha võiks, ei ole kindel. Huvi korral võiksite paadiga minna kontrollima. Ega ma julge mingit garantiid anda, et need küla alla välja ilmunud vrakijäänused just sellelt kohalt pärinevad.

Omalt poolt saatis leidja lisaks arvukatele fotodele ka alljärgnevaid tähelepanekuid laevaleiu kohta: Ilmselt on tegemist männipuidust detailidega, puit on kõva, hästi immutatud, ilmselt on säilimisele kaasa aidanud ka järvemuda, mida oli näha. Küljelaudade(plankude) vahel on säilinud ka laevatõrva. Kõik rauast klambrid, naelad ja needid on sepistatud. Kõik puitosad on tahatud kirvega või lõigatud käsisaega. Põhja pikkus on 27 meesterahva sammu (selle kaal on ligi 2000 kg märjalt) Küljekaarte pikkus on 6,5 - 7 meesterahva sammu. Küljelauad (plangud) on olnud ilmselt küljekaarte küljes kinni ning rebitud lahti randa uhtumise käigus, seda on näha osa tappide järgi. Küljelauad (plangud) on kahes osas, torm lõhkus pooleks.

Lodja kiil ja küljeplangutus. Foto Tõnis Rohtma

Lisaks veel alljärgnev infokild:

Umbes sada aastat tagasi veeti Peipsi peal Tartust Narva Kreenholmi vabrikusse suurte praamidega Saksa tööstuslikke õmblusmasinaid, Saksa sõiduaautosid ja kütust. Üks selline praam läks põhja Kuru küla kandis (ilmelt sõitis kividele) ning kaldale uhtunud kütusetünnid leidsid tol ajal kasutust majapidamises.

Saadud informatsioon, toetatuna arvukate fotodega ei jätnud kahtlust, et tegemist on ajaloolise lodjaga, sadakond aastat tagasi nii Peipsi järvel kui Emajõel väga levinud kaubapurjekaga. Selle leiu kõige põnevam ja tähelepanuväärsem aspekt on lodi tüüpi laeva ajalooline taust. Laeva kere plangusaamade triivimise meetod triivtakku või sammalt, ning seda katvat raudklambrite (sinklite) abil fikseeritud puitlatti kasutades viitab kõige otsesemalt keskaegsele Friisi laevaehitustehnoloogiale. Selline tehnoloogia oli nii Emajõel kui Peipsi järvel kuni Novgorodini kasutusel kogu hansakaubanduse perioodil alates Hansa kogedest kuni Võrtsjärve ja Peipsi tänapäevaste kalapaatideni välja. Just selle tehnoloogia näidised on täheldatavad ka Pärnu jõest 1990. aastal leitud koge küljeosa ehitusel, ka 2016. aastal Kardiorus välja kaevatud nn. Tivoli koge juures. Üksikuid sinkleid on leitud Emajõe põhjast, märgina ammustel aegadel Hansalinnu Pärnut, Viljandit, Tartut ning hansafaktooriat Pihkvat Novgorodi Kaubahooviga ühendanud rahvusvahelisest laevateest. Ühena vrakiandmebaasi koostajaist tänasin härra Tõnis Rohtmat initsiatiivi ja leiumaterjali päästmise eest ning lubasin tema nime kanda nimetatud andmebaasi koostajate hulka. Nii sai ka tehtud.

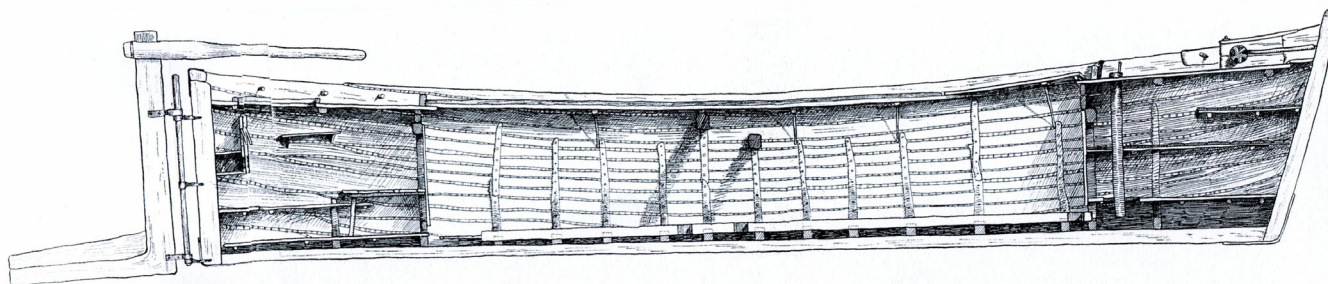

Küljeplangutuse triivlatt sinklitega. Foto Tõnis Rohtma

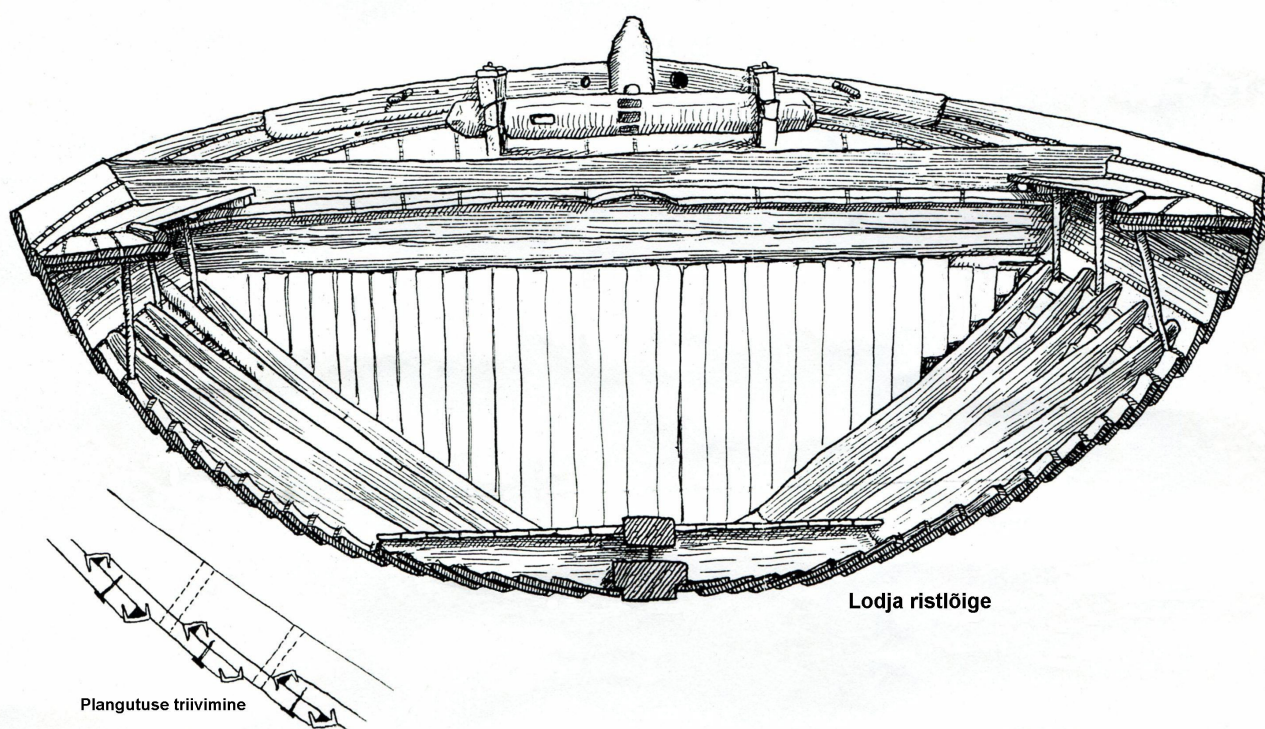

Naela pea ja sinklid. Foto Tõnis Rohtma

Kontakt Tartu Lodjakoja ja lodja projekti eestvedaja Priit Jagomägiga andis järgmist huvitavat infot: Eesti 1930-ndate aastate laevaregistreid uurides on tõenäoliselt üles leitud Kuru küla all hukkunud lodi, mille pardanumber veel selgitamist vajab. Laeva pikkus olnud 24 ja laius 14 meetrit. Lodja kilesse mähitud vrakk ootab Tartus veel konserveerimist.

Peipsi lodja pikiläbilõige

Lodja ristlõige

Plangutuse triivimine

Vraki puidu dendroanalüüsi tulemusena määras dendroloog Alar Läänelaid leitud lodja materjaliks kohalikku päritolu männipuidu, mis oli kasvanud kuni 1907. aastani. Ei saavat välistada ka Venemaa Peipsi-lähedaselt alalt pärinevat puitu, kuid sealt puuduvad sobivad võrdluskategooriad. Dendroloogi hinnangul on leitud laev ehitatud 1908. aastal.

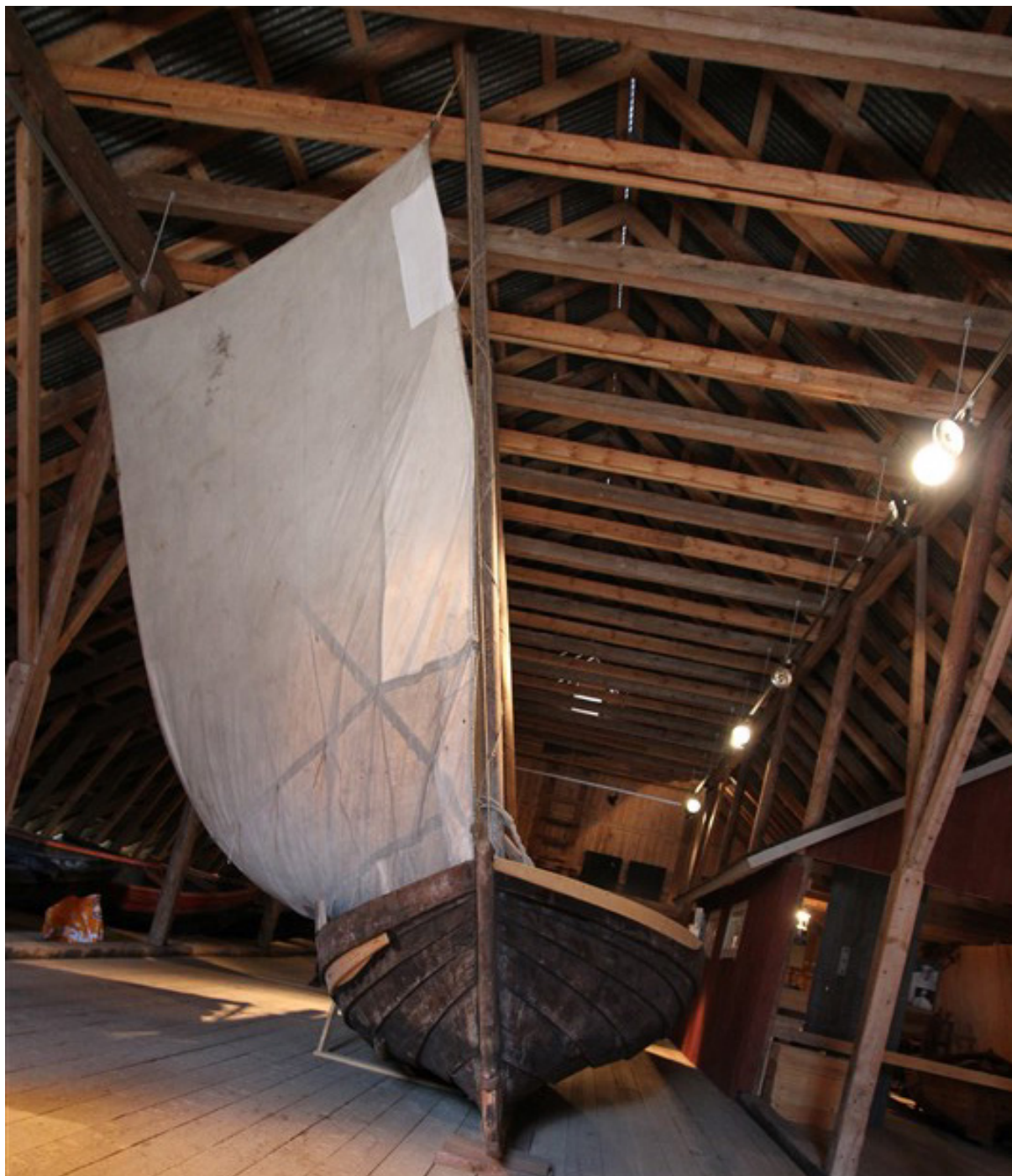
Tasuks vrakijäänuste päästmise, kaitsmise ja ületalve säilitamise eest märkis Muinsuskaitse Amet Tõnis Rohtmat omalt poolt ära 2018. aasta muinsuskaitse auhinnaga.

24. november 2018.a.

SA Eesti Meremuuseum merearheoloog
Vello Mäss

VÄLITÖÖDE ANDMED PÕHJARANNIKU PAATIDEST SIIN- JA SEALPOOL SOOME LAHTE. RÖNNASI SAARISTOMUSEO MUUSEUMI LEID.

Rönnasi Saaristomuseo muuseumis on Eesti paadimeistri õpilaste poolt ehitatud kahemastiline, priistangpurjedega kalapaat/võrgupaat. Paadi meistriks oli üks Eesti juurtega paadimeister Edvard Forsblom. Sarnased paadid on olnud ka väga iseloomulikud Eesti lääne – ja põhjarannikule.

Paadi põhiandmed:

- Paadi täispikkus (LOA): 6,85 m.
- Paadi laius: 2,1 m.
- Parda sisemine kõrgus kiilu pealt paadi keskel: 81 cm.
- Kiilu sügavus paadi põhja alt väljastpoolt: 15 cm, paksus 7 cm, vööritäav 7x13 cm, ahtris ahtripeegel ehk päralaud, ülemise serva laiusega 130 cm. Päralaua kasutamine ahtris võimaldas kasutada maksimaalselt ära ruumi ja hoida paadi kuni ahtrini võimalikult laiana.
- Vööritäavi kõrgus: 135 cm, ahtri kõrgus ahtripegli keskel: 114 cm.
- Kaarte paksus ja kõrgus: ~ 6x6 cm, 16 kaart, iga 35-38 cm tagant, tammest tahatud ja varatud „kontkaared“.
- 7 plangukorda (seitsmelaidne paat), mänd, plangu paksus 1,8 cm.
- Klinkerplangutus, plankude ülekate 3 cm. Plankude omavahelise ülekate vahele pandi männitõrva või tõrvas keedetud linatakk, takunööri või riidet.
- Kaks mastikanda, kaks masti. Esimene mast vööritäavi juures, 16. kaare kohal. Teine mast 9. kaare peal. Mastide läbimõõt 9 cm alumises otsas. Esimene mast 5 m, keskmine mast 5,5 m pikk. Mõlemad purjed on priistang- ehk pirkel- ehk sprit purjed, mõõduga 4,5 m kõrgus ja 2,6m laius keskmisel ning 3,6 m kõrgus ja 2,2 m laius esimesel purjel.
- Plankude jätkukohad teostat liugtapiga, ilma jätkuklotsita, enamus planke on ühes tükis kogu pikkuses.
- Kereplangud on kinnitatud omavahel plangunaeltega, mis on seespool tagasi keeratud ja naela otsad plangu sisse löödud ehk „pinnitud“. Selleks on spetsiaalsed, lapikud paadinaelad, et oleks parem naelu tagasi pöörata ja „pinnida“.

Kaared on plankude külge kinnitatud umbes 1,2 cm jämeduste puust naeltega ehk naaglitega.

Kereplankude otsad on vööris „uputatud“ täävidesse süvistatud/varatud soonde ehk „valtsi“. Samuti on kereplangud ahtripegli juures tapitud üksteise sisse nii, et ülemise plangu alumine serv läheb allpoolasetseva plangu kaldus tapiga serviti vastu.

Sellel lingil on näha video 2018 valmishitatud viislaiust
<https://youtu.be/Piq637d3VaE>

Filmis teeb kokkuvõtteid Vello Mäss, Ave Paulus ja laevaehitusmeister Anti Kreem

ANNE KUREPALU

LISA -ERKKI SUONIO FILMIDE KIRJELDUSED.

Film nr. 1 – intervjuusid pole. Sisaldab maastikuvaateid alguses vist Võhma kandist ja 16.min. järel Nõmmeveskilt ja 24.min. järel Vasaristi juga.

27.48 - Kolga mõisa peahoone, Stenbockide vapp ja poisikesed mängimas mõisa ees.

Film nr.2 – intervjuu kunstnik Tiit Markiniga(19.01.19¹² -17.03.1995) tema koduõuel kamina juures Vainupea külas. Filmitud 15.08.1993.

02.03 räägib oma esimesest näitusest Rakvere koduloomuuseumis. Seal on tal olnud kokku 4 näitust. Filmimise suvel oli tal näitus Kohtla-Järvel - suurim tema senistest näitustest. Kokku oli seal välja pandud 31 maali.

05.29 -Tiit Markin mere ääres Vainupea rannas.

11.30 alates filmitud Tiidu kodus olevad maalid -17.50

17.50 alates põld. Kus?

20.09 2 meest, üks vikati ja teine sirbiga. Kes? Kus?

20.52 näitab keegi mees vikatiluiskamist, teine mees lõikab vilja sirbiga.

29.59 -näitab viljavihu sideme keeramist ja vihu sidumist.

34.25 -keegi soomlane, kes? Kus?

Film nr.3 – algab Aarne Vaigu ja tema ema Ellinor Vaigu vestlusega Käsmu meremuuseumis paviljonis.

Ema räägib oma ema Mariest, kellele meri ei meeldinud, sest meri viis ta mehe. Kui Käsmu mehed olid pikalt laevadega merel, olid naised külas kui lesed.

Ema Ellinor räägib, kuidas ta ema Marie koos kahe naisega (kõik kolm olid lesed) läks suure tuulega võrke nõudma. Paat läks ümber ja nad olid 2 tundi meres kuni tädimees oma poegadega märkas ja tulid appi. Tädimees oli jalutu, tal abiks kaksikpojad. Mariel oli ainus mõte, et 6-kuune Aarne jäi koju ja ei saa süüa, ise oli ta merehädas. Oli küll enne merele minekut tõstnud Aarne voodist maha põrandale igaks juhuks et laps end voodist maha ei rabeleks.

Ellinor räägib, kuidas ta Saksa ajal käis jalgrattaga Käsmust Tallinnas. Sel ajal kruusatee, treppis ja tuul oli vastu. Sakslased auto peale ei võtnud ja bussi ei käinud. Ta pidi minema korteri asjus kohtusse.

Vastutuult sõites oli Lasnamäel täitsa läbi. Üks mees tuli ja küsis, mis viga. Ellinor ütles, et on vastutuulega 100 km sõitnud. Mehel oli ka ratas, võttis Ellinori ratta nõöri otsas omale järele ja viis niimoodi läbi linna Tehnika tänavale, kus oli Ellinori korter.

Aarne räägib, et sai majaka remondi peaaegu valmis - 1 päevaks veel tööd.

07.26 – Aarne räägib, et on nüüdseks 3 aastat teinud seda muuseumi. Ütleb, et kõige parem on tavaliselt müüa õhku ja vett, aga temal on müüa midagi veel paremat - oma vanaema lugusid.

Elagu jutustajad vanaemad!

Marie oli 96 aastane kui suri.

Filmi lõpus vestleb Aarne Kristel Koitlaga.

13.11 – kivine põld. Kus?

13.51 – kalakastide laadimine külmutusautole Vergi sadamas. Trallaeva nimi Letipea. Taamal kaks kalurit paadiga merel. Vergi sadama vaateid.

21.32 -Vergi majakas.

Filmi lõpus keegi Soomes.

Film nr.4 – alguskaadrid Oandu loodusrajal.

04.17 -10.14 interjvuu Lahemaa Rahvusparki direktori Arne Kaasikuga mererannal.

Räägib sellest, et meri ühendas soomlasi ja eestlasi. Põhjasõja järel kui külad olid tühjaks jäänud, tuli siia elama soomlasi. Tähtsad on olnud kaubandussuhted, 19. saj. Soola salakaubandus,

20.saj. 20-ndail piirituse salakaubandus. Soomest tuli siinsetesse rannaküladesse uusi asju ja kombeid.

Näiteks ubadest tehtud kohvi joomine. Arnel kodus peegel, mille tõi vanaisa Soomest.

Lahemaal igal poolsaarel oma keelemurre. Ehk tuli sellest, et rohkem oli üle mere käimist kui

omavahelist suhtlemist eri poolsaarte külade vahel. Eestlased käisid Soomes kalastamas, eriti palju teateid

Soome lahe idapoolsetest paikadest. Haapasaari oli tuntud koht. Siinsetes külates oli veel 1970-ndail inimesi, kes kasutasid igapäevases kõnes soome laensõnu.

Sõbrakaubandus. Sõbrasuhted kestsid pikka aega ja jätkusid isalt pojale.

10.14 järel mereranna vaateid, linnud.

17.07 – 21.50 Käsma küla mere poolt filmitud.

24.56 - jätkub Arne Vaigu ja ema ema Ellinori vestlus.

Ellinor räägib, kuidas Eesti sõjalaevad tulid Käsma lahte. Kui laevad paistma hakkasid tõmmati kogu külas lipud masti. Mereväe divisjoni ülem oli Käsma kapten Pruun ja sellega austati ka teda. Kogu küla oli valgeid meremeeste mütse täis ja õhtul seltsimajas tantsimine.

Ellinor räägib, et Käsma käidi üle lahe Lobis kiigel.

Film nr. 5. - algul mingi jaanituli kusagil. Edasi kogu film ühe soomlase „happening” Viru rabas.

Püherdab alasti älvastes ja mudas ning jookseb mööda raba.

Pole meile vajalik film.

Film nr.6. - kuni 12.34 esineb barokkmuusika ansambel esineb Sagadi mõisas.

12.34 alates hobused ja laste ratsalaager kuni filmi lõpuni.

Film nr. 7. Filmitud 15.09.1994. - kogu film pühendatud eestlaste külale Peterburi kubermangus Simititsas.

Räägib põhiliselt Kalju Mikiver (pintsakuga mees) Loksalt. (Kalju Mikiver 14.01.1918 -21.09.2002.)

Vestluskaaslasteks üks vanapaar Simititsas . Räägitakse Simititsa inimestest, kalmistust, pealematmistest hilisemate asukate ehk venelaste poolt. Simititsa seltsimaja põles ära viimase sõja ajal. Selle koha peal alles mõned suured kuused, mis olid istutatud maja taha. 1943. aastal läks palju inimesi tagasi Eestisse. Kohalik abielupaar räägib hindadest. Leib maksab 480 rubla, sai 420 rubla. Mees sai viimasel pensionipäeval 97 000 rubla pensioni. Naine sündinud 1931.aastal- räägib soome keelt ja on väga usklik. Ütleb, et ca 20 000 ingerlast Siberis.

Film nr. 8. - Simititsa kalmistul. Kalju läheb oma abikaasaga ema hauale. Riisuvad hauda, panevad lilli.

Anna Mikiver (Kalju ema) 1884-1933.

23.13 alates läbi vihma ja mööda Peterburi maanteed sõitvate autode müрина natuke küla vaateid filmitud.

Need 2 filmi tuleks ühte liita koos filmidega nr. 28 ja nr.11, kus Kalju Mikiver jätkab

Simititsa juttu ja näitab fotosid oma kodus Loksal.

Film nr. 9. - Algab Palmse Vahakiviga. Edasi Näljakangrud, vaade põllule.

02.26 alates Vainupea sadama vaated. Vainupea kirik eemalt.

05.17 - Toolse linnuse varemed.

09.04. Arheoloog Vello Lõugas (06.04.1937 – 21.05.1998) räägib Virumaast kui „viljaaidast” ja sõbrakaubandusest.

14.14 alates on filmitud vanu fotosid. Tõenäoliselt Mahu sadam.

Kaiks on kividega täidetud palkkastid, näha paadislipp, raapurjekas, majakas.

Poisikesed ratas-katamaraaniga merel.

Viru-Nigula Maarja kabeli varemed.

Vello Lõugas Padaorus.

Vello Lõugas küsitleb Helmut Elstroki (27.09.1922 -15.08.2008. Oli eesti filoloog, kodu-uuriija ja soomepoiss. Avaldanud mitu raamatut): suhtlus soomlastega, viimane saaremeeste püha Mahu rannas 1939. Mahu oli keskne koht. Mahu ranna vaateid.

Film nr. 10 – Kolga mõisas sees. Jarl Stenbock, kes siis oli mõisa omanik, jalutab läbi ruumide II korrusel.

Õues hoonete vaateid. Kogu film Kolgast.

Film nr. 11. - Simititsas kohaliku pere juures, kus perenaine räägib ja siis vanade fotode vaatamine.

Film nr. 12. - kalurid merel võrke nõudmas: 1 aerutab, kaks veavad võrku.

05.50 alates Irja Hanschmidt Altja küla Paarma perest koos poeg Erikuga tulevad Altja jõe äärest, Irjal süles kast võrkudega. Edasi Irja võtab kalad võrgust ja puhastab võrke.

15.56 Erik ujutab jões väikest purjelaeva.

28.00 alates Tarja Halonen, jutt pole kuulda.

Film nr. 13. - Irja Hanschmidt ja Erik Altja jõel paadiga aerutavad merele. Edasi laseb Irja koos ühe naisega võrku merre.

10.05 tagasi kaldal.

Kuni 23.45 Irja ja Erik tegelevad võrkudega.

Filmi lõpp kusagil Saksamaa auroremonditöökojas.

Film nr. 14. - Tõenäoliselt alguse osa filmitud Muhu saarel. Algab ühe kiviga, millel huvitav raiend. Edasi vana külatänav, mille ääres see kivi on. Näha ka jupp kuuseokstest varbaeda, kiik, Eesti-aegne Karjama Agu paat (paadimeister Vana Nigu), kõrval paadipoolikutest istumiskoht. Edasi kalmed Muhu saarel.

Vello Lõugas küsitleb Mäla külas Ahto Toomi, kes 1940 sündinud. Ahto räägib kolhoosiaja algusest. Aasta põhupalk oli kott põhku, mille Pädaste Juula tõi lehma seljas koju.

Tööpäeva eest arvestati 100 gr vilja ja 5 kopikat raha. Peret toitis lehm ja 0,6 ha aiamaad. Oli oma kartul ja natuke vilja. Päeval ei tohtinud kolhoositöölt puududa, seega tehti oma tööd öösel. Ahto lubab maade tagastamisel võtta tagasi iga jalataie oma maast.

Näitab mingit kivist Peko moodi asja.

24.22 alates vestlus ühe mehe Harriga vana veskikivi juures. Küsitleb Väino Poikalainen - Eesti Muinastaide Seltsi esimees.

Aed koosneb 32-st vanast veskikivist, mille Harri traktoristina töötades korjas kokku ühelt maaparandusobjektilt, kuhu need olid mullavalli sisse lükatud. Võhma külas olnud omal ajal 20-30 tuulikut.

Film ei puuduta Lahemaad, kuid on huvitavaid momente nii Ahto kui Harri jutus.

Film nr. 15. - Vihulas mingid pidustused - tõenäoliselt jaanipäeva tähistamine. Palju rahvariietes kollektiive. Laulab meeskoor, Ants Üleoja näha.

Hirvo Surva juhatab koori.

Altjalt Irja Hanschmidt ja Erik ka peol.

17.29 alates Kasipeal Karu peres, kus Harri Sandström (15.04.1921 – 03.01.2008) näitab oma ehitatavat paati. Jutt pole kuulda.

Film nr. 16. - peaaegu kogu film on Kurgjal. Kohalik giid räägib ja näitab C.R. Jakobsoniga seotud asju.

30.19 alates Altjal, kus Erik Hanschmidt on Kiigemäe kiigel koos ühe tüdrukuga.

Film nr. 17. -algab Altjal Paarma peres, kus Irja Hanschmidt näitab Magnus Rommani fotot (Paarma Vunts nagu teda kogu rannas tunti) ja räägib temast. Magnus elas pika elu.

Irja räägib soome keeles.

03.40 alates mingi Soome värk spordivõistlustel.

Film nr. 18. - algab Erik Hanschmidtiga Altja Kiigemäe kiigel ja terve film on Erikust ja ühest tüdrukust, kes mängivad neemel ja kiigemäel.

Film nr. 19. - kunstnik Hellekai Põldra (Eesti sisearhitekt ja kunstnik. 1968 -1971 õppis ERKI-s) räägib oma kokkupuudetest Vene piirivalvega.

Pärast näha, kuidas ta paneb üles oma tööde näitust Käsmu meremuuseumis.

11.08 alates jätkub film Altjal Paarmal, kus Irja Hanschmidt räägib oma vanaonust Aimar Rommanist, kes sõja ajal läks ära Ameerikasse, kuhu jäi elama. Probleemid Aimariga, kui Irja vanaema suri ja tekkisid pärimisküsimused.

Film nr. 20. - Vello Lõugas vestleb Hanila kihelkonnas Rame külas Porsiku talus August Tambergiga, kes näitab ehtsa käsikiviga jahvatamist. Kasutab seda õllelinnaste jahvatamiseks.

Talu rehe all filmitud igasuguseid tööriistu.

Film nr. 21 – Arheoloogilised kaevamised Lahemaal Ilumäel. Juhatab Valter Lang.

Ta räägib, et praegused kaevamised on osa 3-4 aastasest projektist ja siin 3. aasta. Hõlmab Ilumäe, Vatku, Tõugu ja Võhma piirkonda. Viimasel ajal uuritakse asulakohti ja muistsete põldude jäänuseid. Valter Lang peab väga huvitavaks seda, et 13. sajandi algul, kui taanlased kirjutasid üles vallutatu, jäi see kant mingil põhjusel Taani Hindamisraamatust välja. Tegelikult

on olemas jäljed selle aja põlluharimisesest. Ilumäe külas valiti uurimiseks välja üks suurem asulakoht. Hetkel on leitud põhiliselt 13.-14. sajandi keraamikat. Kuid välja tuli ka kiviaja lõpu ja pronksiaja alguse keraamikat. Leiti 3 ahju põhjad - vaja veel sügavamale kaevamist. Kusagil lähedal on olnud muistne rauasulatuskoht, sest leitud on palju slagitükke.

09.35 näitab Valter Lang poolikut hõbemünti ja arvab, et see on 14.-15.sajandist, neid on siitkandist ka varem leitud.

10.04 näitab rauaslaki tükke, kuigi sulatusahju pole veel leitud. Tükke on üle 100 kg.

Palju on 14.-15. saj külakeraamika kilde.

Üle 250 leiunumbri -iga numbri all mitu kildu.

Filmi lõpus pääsukeste pesa filmimine.

Film nr. 22 – lindi alguses luik pojaga Palmse mõisa tiigil.

Intervjuu Heinar Tammega filmitud 24.06.1993.

06.32 alates vestlus Heinar Tammega(11.04.1922 -29.05.2009 Washingtonis) Pihlaspeal. Väga huvitava elulooga mees. Kui II ms algas, sai ta 1941 suvel käsu minna Tallinna kogunemiskohta ja liituda nõukogude armeega. Heinar läks peitu. Kui tulid sakslased, siis tuli välja ja saadeti Saksamaale. Põgenes tagasi Eestisse. 1942. aasta talv oli väga külm ja Soome laht jäätus. Heinar ostis Tallinna täikalt suusad ja põgenes koos kahe teise noormehega Rocca-al-Marest üle mere Porkkalasse. Retk kestis 18 tundi. Saksa lennuk tuli jälgi mööda järele, aga nad said enne Soome. Soomes pandi vanglasse ja uuriti nädal aega, kellega tegemist on. Siis saadeti Saima kanali ehitustöödele. Heinaril oli lukussepa tunnistus ja 2 aastat töötas seal. Kui Soome ja NL rahu tegid, taheti saata tagasi Eestisse. Heinar põgenes jalgrattaga läbi Soome Kokkolasse. Seal müüs kõik, mis tal oli ja põgenes Rootsi. Seal võeti hästi vastu. Oli 4 aastat Rootsis. Siis hakkas jälle NL tagasi nõudma. Heinaril oli meremehe pass, sai viisa Taani, sealt Inglismaale ja sealt New Yorki, Venetsueelasse ja tagasi New Yorki. Algul oli tal vaid aasta luba jääda Ameerikasse. Kui Truman sai presidendiks, andis ta kõigile baltlastele võimaluse jääda USA-sse.

Heinar lahkus Eestist 19-aastasena ja sai esimest korda tagasi 71-aastasena.

Isa oli meremees ja kapten. Heinar oli esimest korda isaga merel 4-aastasena kuni 16-eluaastani. Merepraktikat oli kõvasti, sest käis isaga Soomes kartuleid ja õunu müümas.

Suurema osa elust töötas käsigraveerijana. Nagu ta ütles, selles töös peavad silmad ja käed koos

töötama. Lõikus tuleb alati teha vastupäeva. Heinar näitab oma 35 aastat tagasi tehtud tööd ja seletab, mis seal on.

Kui ta teist korda USA-sse jõudis, siis tegi graveerijana proovitöid ja saatis erinevatele äridele ja suurematesse kullassepa töökodadesse. Nii sai tuntuks ja temalt telliti.

Näiteks Bahamal kingiti Inglise kuningannale käsitsi valmistatud Rolls-Royce. Sellele kinnitati Heinari graveeritud kuldplaat.

Kui ameeriklased lendasid Kuule, siis Edvin Aldrin, üks astronautidest tõi Heinarile enda ja oma pruudi fotod, mille palus graveerida medaljonile, mis käis ära Kuul.

Rooma paavsti pitsatsõrmuse graveeris ka Heinar.

Nagu ta ütleb, on käega graveerijaid väga vähe, põhiliselt tehakse masinaga. Tema on 50 aastat teinud vaid käsitööd.

Film nr. 23. algab Kasispeal Karu peres Harri Sandströmi juures. Harri hõõveldab laudu oma ehitatava paadi jaoks. Väike poiss punastes pükstes on Erik Hanschmidt Altja Paarma perest.

Harri vestlus Erikuga. Teine poiss on Harri lapselaps Andres.

Edasi Harri näitab mitmesuguseid etappe paadi ehitamisel.

15.59 näitab paadi küljelaudade kinnitamist pitskruvidega, millest osa on ta enda tehtud.

24.51 järel on lindi lõpp tühi.

Film 24. - lindi algus Altjal Paarmal, kus Irja Hanschmidt teeb köögis võileibu, Erik vaatab pealt ja sööb.

Edasi Erik Toomarahva juures ristikivil ja ootavad kooli bussi koos ühe tüdrukuga.

Sel ajal näha, et Toomarahva vastas olev põld on lattaiaaga ääristatud. Aia tegi Lahemaa RP.

07.46 -15.09 - Võsu koolis tunnis.

Pärast natuke Vainupea randa

26.40 alates Käsma kalmistul.

Filmi lõpus lindil mingid jooned, halb nähtavus seetõttu.

Film nr. 25. - algab Kasispeal Karu peres. Filmitud 21.06.1993.

Harri Sandström näitab ühte valmis laeva mudelit ja 2 pooleliolevat purjelaeva mudelit ja laeva fotot, mille kohta üks mudel saab olema. Juttu ei ole.

01.51 alates Viinistul Edgar Lilheina juures.

Edgar Lilhein näitab isa meremehe kasti, selles leiduvaid esemeid ja jutustab nendest.

Näitab hanskat, silma loputamise klaasi, plotskipaberit, Brasiilia raudpuu tükki, naiste juustest kellaketti, meremehe purjenõelte hoidmise sarve, malspiiki, merekaartide joonlauda, ühe laeva logiraamatut, vana Mohni majaka lambi klaasi, nõukoguse ajal kalurile antud merelepäasu propuskit.

Näitab vanu merekaarte, mis toodud sõja ajal Mohni juures miini otsa sõitnud Läti laevalt Rasma. Sakslased keelasid laevalt asjade toomise, aga kohalikud tegid seda ikkagi. Laeva lastiks oli olnud jahu ja kogu sõja aja sõid siinsed randlased sellest jahust küpsetatud leiba.

19.16 alates näitab kaarti, millele märgitud kohad, kus siit ranna mehed kalastamas käisid Soome saarestikus.

Edgar räägib natuke ka Kabbölesse maa ostmisest 20. sajandi algul. Sinna läksid elama just Viinistu kandi inimesed. See kant Soomes oli rootsi-keelne. Huvitav fakt see, et siit viidi mõnel suvel õpetaja Kabbölesse, et lastele eesti keelt õpetada.

Lindi lõpus räägib natuke oma sugulasest Aleksander Varmast.

Film nr. 26. Loksal Kalju Mikiveri juures.

Ta jutustab Simititsa, Eesti küla saatusest. Pärast 1936. aastat tuli käsk vedada küla majad suure tee äärde seltsimaja juurde. Sõja ajast jäi järele vaid 4-5 maja.

Pärast 1936. aastat keelati koolis eesti keel.

17.52 alates Kalju näitab vanu fotosid ja räägib, mis neil näha.

Fotodel Simititsa noored, külakiige, pillimehed, palju oli külas jalgrattaid, kooli lõpupilt 1931.aastast. Kalju on fotol paremal. Tema ees istub üks mees ja Kalju tema selja taga natuke vasakul sonimüts peas. Kalju selja taga üks naine.

Fotol õpetaja Roosa Ivask, kes 1934. aastal tunnistati rahvavaenlaseks ja viidi ära. Roosa kükitab vasakul, tumeda peaga 2/3.rida.

Film nr. 27 – helita ja midagi Soomest -pole meile oluline!

Film nr. 28. - Kalju Mikiver jätkab Loksal Simititsa juttu.

04.38 jätkub film Altjal Toomarahval, kuhu küla naised ja lapsed tulevad kadrijooksu tegema.

Filmis Toomarahva perenaine Ülle Tamm, külast Kaie Aug Metsarahvalt valge põllega ja kahe lapsega, Asta Väinsalu Kingsepalt punaste lilledega põllega, Vaike See Kiigemäelt, Irja Hanschmidt halli parukaga, Ülle Tamme tütar Merili punase kampsuniga, Paarma Erik Hanschmidt turbaniga.

Ühissöömne ja laulavad natuke ka.

Film nr. 29. Kurgjal esineb ansambel Linnutaja, laulavad ja 9 naist mängivad torupille.

Talviseid vaateid Kurgjalt.

14.30 alates Kalju Mikiver räägib oma elust kuni 34.55.

Kalju esimene töö oli karjaskäimine: perel oli 4-5 lehma, 2 hobust, lambad, sead, kanad.

Metsaheinamaa nagu nad seda nimetasid, oli 8 km kaugusel. Sinna mindi nädalaks, ööbiti heinaküünis. Kalju oli liiga väike heina niitmiseks, kuid abistas söögitegemisel ja kaarte lahtilöömisel.

1929. a. talvel isa arreteeriti. See oli enne kolhoosi tegemist. Ühel pühapäeval käsutati rahvas seltsimajja, 8 km eemal Kalju kodust. Seal arreteeriti 8 taluperemeest. 3 mehel, Kalju isa nende seas, kästi ise minna vallamajja, kust nad saadeti Leningradi, said 10 aastat sunnitööd+5 aastat asumisel.

1929. aastal viidi pärast seda ära veel 10 meest.

1930. aasta kevadel liitusid kõik hirmuga kolhoosi. Siis tuli kusagilt jutt, et võib kolhoosist välja

astuda. Kõik astusid välja. Seejärel tehti üle 20 pere kulakuks. Varandus võeti ära. Ja oli, mida võtta, sest Simititsas elati jõukalt. Kalju kodust viidi ära majakraam, klaver, diivan, riidekapp. Jäeti pukkidel söögilaud ja pikad puupingid.

EMA suri 1932. Kalju lõpetas sel aastal 5. klassi. Kahel aastal käis suviti sugulaste juures karjas. 150 kg oli lihanorm, kuigi loomad olid ära võetud. Kalju vend sai 2 aastat vanglat, sest lihanorm oli täitmata. Aasta pärast sai ta siiski tagasi ja ka lehm anti tagasi. Peres oli 6 last, öeldi, et nemad pole rahvavaenlased. Äravõetud majakraami eest said 600 rubla.

1933. aastal liitusid jälle kolhoosi. 1935. Aastast käis Jamburgist (nüüd Kingissepp) iga kahe nädala tagant kolmapäeval NKVD. Iga kord viidi külast 3 meest kaasa. Mehed külas pakkisid teisipäeva õhtul koti, sest keegi ei teadnud, keda järgmisel päeval ära viiakse.

34.35 lint lõpeb.

Film nr.30. - Lembit Arulo (24.01.1916 -24.04.2003) juures Vihasoo külas.

Filmitud 20.01.1996.

Lembit mängib akordeoni, kõrval istub tütrepoeg Rauno.

Lembit jutustab oma elust. Ta oli pillimees ja käis piirituselaeval Viiking koos teiste küla pillimeestega mängimas. Viiking seisis Soome lahes neutraalvetes. Pärast anti head joomist ja mõni mees oli nii purjus, et seoti kõiega reelingu külge et merre ei kukuks.

1960-ndatel aastatel oli korra tulnud üks soome mootorpaat suure kiirusega Viinistule. Piirivalve

ehmatas, aga soomlased said aru ja panid ruttu minema.

Soomest osteti laevu, näitab maali laevast Ilo. Soomlased viisid siit palju kartuleid. Siit käidi rohkem Loviisas kui Helsingis.

Vahepeal mängib lõõtspilli.

24.18 alates näitab oma kodulootaret, näitab esemeid ja räägib nendest kuni 36.30.

Film nr. 31. -Muuksi linnamäe alune põld, lehmad vanas külatänavas.

02.52 alates Viru raba vaateid -11.30.

Edasi mererand rändlinnud -kureparved.

31.51 -35.15 Sagadi mõisa vaateid.

Film nr. 32. - mingi bänd mängib ja kusagil jaanitule süütamine, pidu ja tantsijad.

19.04 alates mängib Sagadi mõisa ees valgetes mundrites orkester.

Lõpus lapsed purjepaatidega Käsmu lähel.

Film nr. 33. -algab jälle orkestriga Sagadi mõisa ees.

01.37 alates räägib Mikk Mikiver (04.09.1937 – 09.09.2006) sellest, mis on tema Lahemaa.

Tema suurimad elamused seotud Viinistule ja Pärisepeale minekuga Loksalt, kus pere elas.

Sagadist teadis sel ajal, et see on jõukas küla metsa taga, kuhu pärast sõda jäi vähe inimesi.

Tutvus Sagadiga algas koos isaga jalgrattasõite tehes. Inimesed tulid vastu, mehed võtsid mütsi peast ja tervitasid. Räägiti juttu. 1950. aastal isa vabastati koolijuhtaja kohalt, võeti

heinamaa lehma heina tegemiseks. Isa sai heina teha Sagadis. Läks tööle Loksa tellisevabrikusse.

Lehma äravõtjad lootsid, et isa ei jõua Loksalt käia Sagadis heina tegemas ja peab lehma ära

andma. Isal oli Sagadis palju tuttavaid ja käis koos lastega siin heinal. Elati ühes talus, kus oli

klaver ja haruldane raamatukogu Nobeli laureaatide ja Põhjamaade romaanidega. Isa oli kodus need ära peitnud. Mikk luges valgetel öödel lakaluugil istudes.

Mikk tegi Tsehhoovi „Kolme õe” proovi ja kutsus kohalikud vaatama ja rääkis neile sellest talust, kus nad elasid heinaajal. Järgmisel õhtul otsis üks vanem daam ta üles ja teatas, et nad pidasid oma kohuseks see talu leida. Kuid talu enam pole. Aga üks naine, kes seal elas, olevat olemas.

Mikk tahab ta üles otsida.

Ta loodab, et edaspidi on teisteski mõisates etendusi ja mõisad äratatakse ellu andmaks ettekujutuse, millist elu neis elati. Provints on sinus endas, mitte kohas, kus sa elad!

Berliinis ei pruugitud Sagadit teada, aga siin teati kindlasti kus oli Berliin. Teati Goethet ja Schillerit.

15.11 alates kontsert Sagadis, laulab ja mängib klaveri- Tõnis Mägi. - lühike klipp.

Edasi näitab veel „Kolme õe” näitlejaid: Martin Veinmann, Maria Klenskaja.

Korraks vilksatab Sagadi perenaine Maie Kaja.

17.00 lõpeb lint.

Film nr. 34. - algab vaadetega Altja küla kiigemäe all. Edasi pikalt mingi kooli lapsed kiigel.

Põhiliselt see ongi filmi sisu. Natuke näitab Erik Hanschmidti kiigemäel koeraga mängimas.

12.21 alates Vainupeal kuivanud mänd ja Tiit Markini hauaplaat.

Lõpus üks mees sõudepaadiga merel.

Film nr. 35. - barokkmuusika kontsert Palmse mõisa saalis. Kuulamas palju Muinastaide Seltsi inimesi. (Muinastaide Selts on rahvusvaheline ühendus, kuhu kuuluvad need, kes on käinud Karjalas ja mujal uurimas kaljujooniseid.)

15.53 alates kunstnik Hellekai Põldra Käsumus mere ääres joonistamas.

Film nr. 36. - see film on ilma helita. Põhiliselt eraldi filmituna esemed, millest Edgar Lilhein on

juba varem rääkinud filmis nr. 25 alates 01.51.

03.01 – 03.09. - Harri Sandströmi paat on valmis ja purjetab lahel.

Film nr. 37. - Arno Lepnurme juures Tsitre külas Agumäe talus. Filmitud 09.06.1994.

Arno Lepnurm (13.03.1921 – 28.06.2000)

Näitab vanu fotosid ja räägib sellest, mis fotol.

Koolilaste peo pilt. Rongkäik tuli Muuksist kooli talu õuest ja läks mööda vana külatänavat, mis oli Linnamäe all, Tsitre suvemõisa parki. 1929. aastal oli viimane lastepidu Tsitres. Alati tuli küsida luba peoks Kolga krahvilt.

Massvõimlemine oli väga populaarne - võimlejate foto.

Kolga krahv Mihhail Stenbock korraldas rahvapeo ja võistlusi: palgilt maha tõukamine, kotisjooks, Rasvaga määratud palki mööda üles ronimine. Et võita lasid posid teha mingi metallteraviku, mis oli püksisääres peidus ja selle abil ronisid üles. Auhind olid triibulised püksid. Fotod Tsitre suvemõisast, mis ehitati 1823/25.

07.59 alates taas Kasispeal Karu peres Harri Sandströmi ehitusel oleva paadi juures, kus ta räägib, millised tööd veel vaja teha paadi lõplikuks valmimiseks. Seletab seda Erik Hanschmidtile.

Oskussõnad rannakeeles: kana, veeger, kniid, purjed (priistang puri tuleb), prikkamise pügal (prikatakse aeruga paadi vöörist), helmar (see tuleb ingliskeelsest sõnast helmsman -tüürimees, roolimees).

Paadi laudad tavaliselt männipuust. Vanasti kui oli rohkem tammepuid, võibolla ka tammest.

Kaared saarepuust ja tammest.

Tullid kas saarest või tammest.

Aerud kuusest või männist.

Siit Rootsi oleks purjetanud heade ilmaoludega kuni 4 päeva.

Film nr. 38. Aarne parandab merekooli katust, vahepeal korraks majas sees ja alates 01.15 jälle katusel ja pärast jälle muuseumis sees.

05.48 lõpeb muuseumi filmimine.

Edasi meri ja linnud.

10.21 alates Lahemaa Rahvamuusikud esinemas. Viivi Voorand mängib torupilli, ansambelis veel Aime Aun, Miili Kuuskla (punase põllega), Tanel Padar (torupilliga), Ingrid Nurmsalu laulab, Endel Maamägi, Andres Voorand mängib parmupilli, Indrek Nurmsalu ja Viivi Voorand löötpillidega, edasi

15.20 alates Kadri Voorand mängib pingipilli, Aime Aun trianglit.

2016 alates Palmse mõisa välisvaateid.

Film nr. 39. - Viivi Voorand räägib Altja kõrtsi juures Soome turistide grupile natuke Lahemaa rahvamuusikute ansamblist.

Edasi tantsud ja ringmängud koos turistidega.

Film nr. 40. Arne Kaasik räägib Palmse mõisas Lahemaa Rahvusparkist soome keeles.

17.45 alates filmitud Olev Soansi Eesti kultuuriloolisi kaarte.

29.34 alates Käsmu muuseumi remonditööd katusel. Aarne koos töömeestega remondib katust.

Film nr. 41. Aarne Vaik jutustab meremuuseumis seda, kuidas ta püüab fotode kaudu tutvustada küla ajalugu ja inimesi. Räägib Kristenbrunidest ja näitab nende fotosid.

03.00 alates Arne vestleb muuseumis Edgar Lilheina ja Harri Sandströmiga.

Mehed tutvustavad ennast.

Edgar räägib Viinistust kuni 07.36.

Seejärel Harri, kes pärit Pärисpea külast, nimetab rootsipäraseid perekonnanimesid Pärисpealt: Sandström, Nyholm, Vagiström, Rukholm.

Soomes saarestikus elasid enamikus rootslased Helsingist kuni Loviisani. Siitranna inimesed, kes käisid sealsete saarte juures kalastamas, õppisid natuke rootsi keelt. Edgar mäletas, et oli mehi, kes olid 25 aastat käinud Soomes kalastamas.

11.36 Harri räägib Käsmu laevadest, mis neist sai nõukogude võimu tulles.

Harri sõitis Anette peal enne sõda.

Maria peal ka, sealt kargas ära.

Sigrid jäi Stettini 1941. aastal, Hildur Hamburgi.

Kuni 14.02.

Edgar kingib meremuuseumile ühe Käsmu laeva Aktiv logiraamatu 1931. aastast.

20.43 – 25.53 vaatavad vanu merekaarte muuseumis.

Edasi Harri juures Kasispeal Karu peres. Harri räägib, kuidas ta ajaviiteks teeb laevamudeleid.

Anette mudel talle tähtis, sest ise purjetas selle laeva peal ja tunneb seda hästi.

Näitab mudeleid. Tal poordingu mudel - selle rooli sai madalas vees sõites kergitada. Sellistega käidi Soomes.

Harri näitab piiritusepaadi poolmudelit, selle pealt võeti mallid.

Näitab Käsmu purjeka Anette fotot, laadungis Arhusi sadamas. Harri oli sellel laeval

17-aastasena.

Enne seda oli 2 aastat olnud aurulaeval Kalarand heeringapüügis Islandi vetes.

Mudeli tegemiseks kulub aasta kui pidevalt teha.

See on väga inforikas film!

Film nr. 42. Arno Lepnurme juures Tsitres Agumäe talus. Filmitud 9.06.1994.

Arno räägib maade mõõtmisest Kolga mõisa maadel 1882. aastal. See käivitas mõtte lahkuda siit ja minna Simitistsasse.

Peeti salakoosolekuid, kus arutati lahkumist.

1884. aastal mängiti Hara külas vabriku majas näidendit „Kosjakaup” - esimene näitemäng siinkandis.

Salakoosolekuid peeti ka Miku talus Uuris ja mujal.

19.48 alates näitab Tsitre suvemõisa fotot.

23.23 – Väike-Tsitre.

Tsitre sadam ja rataslaev.

30.33 -Tsitre suvemõisa plaan, mille joonistanud Walter von Wistinghausen.

Film nr. 43 on tühi.

Filmitud on põhiliselt aastail 1993 – 1996. Filmimisel osalesid filmijana Erkki Suonio, tema

abilisena Eva Suonio ja küsitlejatena Anne Kurepalu Lahemaa Rahvusparkist (sünd.

30.09.1946), Vello Lõugas Ajaloo Instituudi arheoloogia osakonnast (06.04.1937 –

21.05.1998) ja Väino Poikalainen (sel ajal töötas Eesti Maailikoolis ja Eesti Muinasteide

Seltsi juhataja sünd. 06.4.1947).

Neist, keda on lindistatud:

Arno Lepnurm: 13.03.1921 -28.06.2000.

Sündis Kolga vallas Hagumäe talus (mitmel pool ka Agumäe). Õppis Loo ja Kolga koolis, Ravila rahvapäikoolis ja omandas õpetaja kutse Rakvere Pedagoogilises Seminaris.

14.06.1941 küüditati koos emaga Siberisse. Arno sai sealt tagasi 1945. Ema suri asumisel.

1947-1975 oli Kolga kooli laulmise- ja poiste käsitöö õpetaja. Juhatas pasunakoori.

Tegutses aastaid Etnograafiamuuseumi (praegu Eesti Rahva Muuseum) korrespondendina, oli Lahemaa Rahvusparki sünni juures ja koostas raamatu Muuksi looduse õpperada.

Oli väga mitmekülgne mees: remontis pille ja raadioid, pidas mesilasi, haris põldu, juhatas laulukoore ja dirigeeris orkestrit, uuris kodukandi ajalugu ja tegeles looduskaitsega. Oli 1966. aastal loodud ELKS-i Kuusalu osakonna juhatuses ja ühiskondlik looduskaitse inspektor. Kuusalu valla aukodanik, kellele 20.07.2016 avati Tsitre pargis mälestuspink. Pingi autor Arno õpilane Toomas Tammemäe Merila talust Tsitrest.

Edgar Lilhein: 08.03.1916 -13.05.1999.

Sündis Viinistul kaluri peres ja oli kalur, kalasuitsetaja ja paadimeister. Viinistu koduloomuuseumi rajaja 1959. aastal ja giid seal.

Keelejuht ja murderääkija, Emakeele Seltsi auliige, teeneline murdekoguja. Tekst „Salakaubavedu Soome lahel” ERM-i arhiivis, kirjutatud 1972. Temalt on lindistatud 25 tundi rannikumurdes tekste. 1994. aastal autasustas Soome Kalevala Selts esimese eestlasena Edgar Lilheina Kalevala auhinnaga Soome vaimupärandi suurepärase tundmise eest. Soome keeleteadlane Kalevi Wiik on teinud Edgarist 3-tunnise videofilm.

Harri Sandström: 15.04.1921 -03.01.2008.

Sündis Pärисpeal Eesti põhjapoolseimas külas. Alghariduse sai Pärисpea algkoolis. Esimest korda läks merele 1936. aastal pärast algkooli lõputunnistuse kättesaamist. 1937. aastal käis heeringalaevaga Islandil. Edaspidi teenis laevades ja korjas niimoodi kooliraha. Saksa okupatsiooni ajal käis merekooli eel- ja I klassis ning sai ligisõidutüürimehe diplomi. 1944. aasta sügisel läks Eesti Riiklikku Merelaevandusse tüürimeheks. Hiljem õppis laeva mootorimehaanikuks ja töötas külmutuslaevadel. Kuna keeldus astumast NLKP-sse, ei antud kaugsõiduviisat ega olnud võimalik hakata kapteniks. Hiljem töötas Kirovi-nim kalurikolhoosis kalalaevade kaptenina.

Pensionil olles hakkas koguma materjali ja kirjutama Lahemaa rannakülade laevandusest ning eriti väärtuslikud on tema joonistatud Lahemaa piirkonna Pärисpea ja Juminda poolsaarte külade kaardid kohanimedega. Need asuvad rahvusparki arhiivis Palmses.

1996. aastal ilmus tema raamat „Lahemaa randlased”.

Tiit Markin – 19.01.1912 - suri 1995.

Eluloolised andmed vajavad täiendamist. Mäletan Tiidu jutust, et ta lõpetas riigi Kunsttööstuskooli maalijana koos Al. Vardiga, kuid kartis, et pole piisavalt andekas kunstnikuna leiba teenimaks. Oli õpetaja. Saksa okupatsiooni ajal oli Saksa armees ja pärast sõda pidi ennast seetõttu varjama. Tegi Lõuna-Eestis metsatöid. Hiljem töötas õpetajana. Kui jäi pensionile, hakkas maalima. Eriti meeldis talle meri ja seda näeb ka tema meremaalidel. Tal oli näitusi nii Rakveres kui mujal eelkõige Põhja-Eestis. Paljude siitkandi randlaste kodudes on Tiit Markini maale.

Lembit Arulo – 19.01.1912 – 24.04.2003.

Oli üle 40 aasta Vihasoo raamatukogu juhtataja. Tuntud pillimees siin rannas. Kogus rahvapärimust, mille põhjal koostas raamatu „Nii see olla võis...”, mille kirjastas Varrak 1994. aastal. Need on põhjaranniku külalood, mis Lembitu poolt kogutud.

ERR digihoidlas on 1988. aastast Hubert Velderlmanni reportaaz Vihasoo muuseumist ja Lembit Arulost.

Heinar Tamme – 11.04.1922 – 29.05.2009.

Räägib oma eluloo filmis.

Valter Lang – 26.01.1958 Siberis, kuhu ta vanemad olid 1949. aastal küüditatud. Tagasi Eestisse 1958. Valter Lang lõpetas Otepää keskkooli 1976 ja Tartu Ülikooli 1981. aastal. Seejärel töötas Ajaloo Instituudis. 1996. aastal kaitses doktorikraadi teemal „Muistne Rävala.”

Alates 1999. Tartu Ülikooli arheoloogia professor. Lahemaa Rahvusparki jaoks eriti väärtuslik tema raamat „Keskusest ääremaaks – viljelusmajandusliku asustuse kujunemine ja areng Vihasoo-Palmse piirkonnas Virumaal”, mis kirjutatud aastate jooksul siin teostatud arheoloogiliste kaevamiste tulemusel.

Arne Kaasik -02.10.1947.

1971. a. Lõpetas Eesti Põllumajanduse Akadeemia metsandusinsenerina.

1972-1975 töötas Lahemaa Rahvusparkis looduskaitseinspektorina.

1975 -1988 - Lahemaa Rahvusparki direktori asetäitja

1988 -2005 - Lahemaa Rahvusparki direktor.

Kirjutanud: Käsmu looduse õpperajad. 1974.

Album Lahemaa Rahvuspark koos Edgar Kasega 1983.

Lahemaa - Meri , metsad, sood. 2005.

Hellekai Põldra – 18.08.1950. Eesti sisearhitekt ja kunstnik. Õppis Eesti Riiklikus

Kunstiinstituudis 1968-1971. Alates 1992 vabakutseline sisekujundaja ja akvarellist. Esinenud mitmetel näitustel, 2000.a. personaalnäitus Käsmu meremuuseumis.

Helmut Elstrok 27.09.1922 -15.08.2008.

eesti filoloog, kodu-uurija ja soomepoiss. 1943. aasta järel töötas Kodasoo algkoolis õpetajana.

1944. aastal vabatahtlikuna Soome armeesse.

On koostanud kaks siitkandi kohta väga huvitavat raamatut: „Kõrvemaast põhjarannani. Kuusalu kihelkonna kirjanduslik-kodulooline antoloogia”. Ilmunud 1995.

„Padaorust Viru mereni. Viru-Nigula kihelkonna kirjanduslik-kodulooline antoloogia”. Ilmunud 1994.

Mitmes filmis on Erik Hanschmidt Altja külast Paarma perest. Erkki Suoniol oli plaanis teha Erikust film ja tema kaudu näidata elu rannakülades. Seetõttu on Erikust filmitud palju ja erinevates kohtades.

Erik elab Soomes ja väga tõenäoliselt siia ta enam tagasi ei tule. Ka tema ema Irja Hanschmidt elab Soomes. Paarma maja Altja külas on (või oli müügis.).

Lähemas tulevikus lisan andmed Erkki Suonio kohta, kes selle suure töö ära tegi ja filmis Lahemaa Rahvusparkile väga olulisi kodu-uurijaid ja muid Eesti kultuuriga seotud inimesi.

Kirjelduse koostas: Anne Kurepalu

2018.